

Vol'by a volebné systemy

Postkomunistická politika
Doc. Marek Rybář, PhD.

Charakteristika volebných systémov

- ❖ Výber volebného systému nie je len technická záležitosť, ale aj dôležitou súčasťou rozhodnutia o charaktere a rámci politickej súťaže
- ❖ Medzi hlavné znaky volebných systémov patria volebný vzorec (electoral formula), veľkosť volebného obvodu, štruktúra hlasovacieho lístku a volebný prah (v príslušných systémoch)
- ❖ Dôležitosť týchto faktorov vyplýva z ich schopnosti ovplyvniť proporčnosť, resp.

Volebný vzorec

- ❖ Systém relatívnej väčšiny (plurality), systém absolútnej väčšiny (majority) a pomerný (proportional) systém
- ❖ Možnosť uplatňovať samostatne aj v ich kombinácii
- ❖ Historický trend bol od relatívnej väčšiny k pomerným systémom (ale Nemecko po 1945 a Taliansko po 1994)
- ❖ Krajiny SVE: experimentovanie s volebnými systémami – „volebné inžinierstvo“

Systemy relatívnej väčšiny

- ❖ First-past-the-post (UK)
- ❖ Obmedzené hlasovanie (volič má menej hlasov než je počet zvolených poslancov v obvode)
- ❖ Blokované hlasovanie (USA – prezidentské)
- ❖ Systém neprenosného hlasu (len jeden hlas v obvode s mnohými zvolenými zástupcami)

Systemy absolútnej väčšiny

- ❖ Na zvolenie potrebná absolútna väčšina, inak druhé kolo s najúspešnejšími kandidátmi
- ❖ Na víťazstvo v druhom kole stačí relatívna väčšina
- ❖ Alternatívne hlasovanie – najslabší kandidát je eliminovaný, ďalšie kolo bez neho

Pomerné volebné systém

- ❖ Kandidátske listiny alebo systém prenosného hlasu (Írsko, Malta, Estónsko)
- ❖ Kandidátske listiny – potreba rozhodnúť o ďalších charakteristikách volebného systému – veľkosť volebného obvodu, systém prerozdelenia hlasov, počet skrutínií, volebný prah atď.
- ❖ Veľkosť obvodu: čím nižšie M (district magnitude), tým nižšia proporčnosť

Zmiešané volebné systémy

- ❖ Paralelné systémy (bez korekcie)
- ❖ Korekčné systémy (prepadnuté hlasy vo väčšinovej zložke sú prerozdelené v pomernej)
- ❖ Superkorekčné – Maďarsko (do 2014)
– PR a dvojkolový väčšinový, pomocou PR sa korigujú výsledky všetkých neúspešných (v predchádzajúcich kolách)

Účinky volebných systémov

- ❖ Duverger: mechanický a psychologický
- ❖ (Sartori: reduktívny a obmedzujúci)
- ❖ Mechanický vplyv sa odvodzuje z metód prepočítavania hlasov na kreslá
- ❖ Psychologický (obmedzujúci) vyplýva z tendencie voličov hlasovať strategicky (reálna možnosť prepadnutia hlasu)

Voľby v SVE pred rokom 1989

- ❖ Nedemokratické režimy, de facto monopol komunistickej strany
- ❖ Väčšinové volebné systémy (jedno- i viac- mandátové)
- ❖ Niekedy možnosť/povinnosť nominovať viac kandidátov (Maď 1983, Poľ 1984, ZSSR 1987)
- ❖ Len kozmetické zmeny

Prvé voľby v SVE

- ❖ Ako začiatok demokratizácie
- ❖ Ako súčasť prechodu k demokracii
- ❖ Ako súčasť demokratizácie a národno-štátnej emancipácie
- ❖ Ako výsledok prechodu k demokracii
- ❖ (absencia prechodu k demokracii)

Ako začiatok demokratizácie

- ❖ ZSSR a čiastočne slobodné voľby na Zjazd ľudových poslancov v marci 1989
- ❖ Časť poslancov zvolených v zväzových republikách nominovaných nekomunistickými organizáciami
- ❖ Prodemokratické hnutia v Pobaltí (Sajudis, Ľudové fronty)

Súčasť prechodu k demokracii

- ❖ Poľsko: čiastočne slobodné voľby ako výsledok rokovaní za okrúhlym stolom
- ❖ 35% mandátov zo 460 v dolnej komore parlamentu
- ❖ Vytvorenie 100-členného Senátu
- ❖ Drvivé víťazstvo opozície, spojenie s prorežimnými malými stranami = prvá nekomunistická vláda v lete 1989

Súčasť národno-štátnej emancipácie

- ❖ Slobodné voľby do národných parlamentov v roku 1990 v Pobaltí, (poloslobodné v Estónsku)
- ❖ Slobodné voľby v Slovinsku a Chorvátsku – vyhlásenie nezávislosti
- ❖ Slobodné voľby v Macedónsku

Výsledok prechodu k demokracii

- ❖ Slobodné voľby sa konali po tom, ako bol koniec komunistického režimu (de facto) uznaný všetkými kľúčovými hráčmi
- ❖ Bulharsko, Československo, Rumunsko
- ❖ Voľby ako „referendum“ o starom režime

Žiadny prechod k demokracii

- ❖ Žiadna zmena volebného systému (Turkménsko, Bielorusko)
- ❖ a pokračovanie inej formy nedemokratického režimu (napr. Azerbajdžán a ďalšie stredoázijské republiky)
- ❖ Bielorusko po roku 1996

Charakteristiky demokratických volebných systémov v SVE

- ❖ Väčšina štátov pomerne volebné systémy, zvyšok zmiešané volebné systémy
- ❖ Všetky povoľujú účasť pozorovateľov OBSE
- ❖ Kontrolu nad voľbami nemá exekutíva
- ❖ Formálne garancie, niekde menšie problémy

Ako pracujú volebné systémy?

- ❖ Efektívny počet volebných strán v SVE 4,08 a v ZE 3,72 (údaje do roku 2010)
- ❖ Efektívny počet parlamentných strán v SVE 5,37 a v ZE 4,22
- ❖ Rozdiel v SVE 1,29 a v ZE 0,5
- ❖ Volebné systémy majú teda v SVE reštriktívnejšie účinky než v ZE – „viac pracujú“

Ako pracujú volebné systémy?

- ❖ Podiel dvoch najväčších strán v SVE je 62,2% kresiel, v ZE 69,71%
- ❖ Priemerný najnižší počet strán potrebný na vytvorenie vládnej väčšiny (bez ohľadu na reálnosť takejto koalície) v SVE je 2,15 a v ZE 1,9

Ako pracujú volebné systémy?

- ❖ Popularita kombinovaných volebných systémov (Taliansko, Nový Zéland, Japonsko)
- ❖ Oveľa častejšie v SVE, ale dve zložky zmiešaného volebného systému sú okrem Albánska a čiastočne Maďarska celkom oddelené (žiadna kompenzácia)
- ❖ Existencia volebných kvór (vyššia v SVE, vyššia pre koalície)

Bielasiak: Charakter režimu a volebné systémy po roku 1989

- ❖ Súvis medzi charakterom režimu a používaným volebným systémom v SVE
- ❖ demokratické režimy – otvorený (proporcionálny) volebný systém
- ❖ autoritárske režimy – reštriktívnejší (väčšinový) volebný systém
- ❖ polo-autoritárske režimy – ktorýkoľvek alebo zmiešaný v závislosti od distribúcie moci

TABLE 1
FIRST ELECTIONS: REGIME DIVERSITY AND ELECTORAL SYSTEMS

	Majoritarian	Mixed	PR
Democratic		Hungary Lithuania	Czech Republic Poland Slovakia Slovenia
Semi-authoritarian	Albania Belarus Kyrgyzstan Macedonia Mongolia Ukraine	Armenia Bulgaria Croatia Georgia Russia	Bosnia Estonia Latvia Moldova Romania
Authoritarian	Kazakhstan Tajikistan Turkmenistan Uzbekistan	Azerbaijan Yugoslavia	

TABLE 2
LAST ELECTIONS: REGIME DIVERSITY AND ELECTORAL SYSTEMS

	Majoritarian	Mixed	PR
Democratic	Mongolia	Hungary Lithuania	Bulgaria Croatia Czech Republic Estonia Latvia Poland Romania Slovakia Slovenia
Semi-authoritarian		Albania Armenia Georgia Russia Ukraine	Bosnia Macedonia Moldova Yugoslavia
Authoritarian	Azerbaijan Belarus Kyrgyzstan Turkmenistan Uzbekistan	Kazakhstan Tajikistan	

Ďalšie zmeny volebných pravidiel

- ❖ Vyššia politická stabilita ako motivácia na zmenu volebných pravidiel
- ❖ po prvých voľbách – vývoj k inkluzívnej (PR) formule, ale k reštriktívnejším pravidlám vrámci nej
- ❖ vývoj k proporcionálnemu zastúpeniu, ale autor. režimy si zachovávajú väčšinové volebné systémy

Ďalšie zmeny volebných pravidiel

- ❖ Volebné kvórum a veľkosť parlamentu – zmena k reštriktívnejším pravidlám
- ❖ veľkosť obvodov sa zväčšovala aj zmenšovala
- ❖ najčastejšie zmena sa týkala veľkosti obvodov
- ❖ Dôsledky: postupný pokles fragmentácie str. systémov, volatility, disproporčnosti a prepadnutých hlasov

Ako reagovali strany a voliči?

- ❖ Ciele (aj protichodné): maximalizácia kresiel, stabilita systému, reprezentatívnosť
- ❖ Veľké strany: preferovali jednomandátové okrsky, vyššie volebné kvórum, d'Hontova formula – snaha najmä komunistických strán
- ❖ Malé strany: proporčný systém, nízke alebo žiadne kvórum, Hareova alebo Sainte Lagueova formula – snaha nekomunistických aktérov

Zmeny po prvých voľbách: reakcie politických strán

- ❖ Zníženie proporcionality: Zvýšenie kvóra, formuly odmeňujúce víťazne strany, úprava veľkosti volebných okrskov,
- ❖ Albánsko 1.voľby : 56% hlasov=68% kresiel
- ❖ Albánsko 3.voľby: 56% hlasov=87% kresiel
- ❖ Chorvátsko v prvých troch voľbách: HDZ mala vždy menej ako 45% hlasov, ale viac ako 50% kresiel

Zmeny po prvých voľbách: reakcie voličov

- ❖ Proces sociálneho učenia sa
- ❖ Priemerný počet parlamentných strán:
1.vol'by - 6.2, 2. vol'by – 7.1, 3. vol'by – 5.2
- ❖ (2. vol'by – chýbal psychologický efekt zákonov?)
- ❖ Počet relevantných parlamentných strán klesol z takmer 6 v 1. voľbách na približne 4 v 2. a 3. voľbách
- ❖ Znižovanie počtu prepadnutých hlasov

Volebné systémy ako súčasť celku

- ❖ Je zložité meniť pomerné volebné systémy na väčšinové varianty, ak sú súčasťou širšieho ústavného dizajnu konsenzuálnej demokracie
- ❖ Konsenzuálna demokracia pozostáva z veľkého počtu hráčov s “právom veta”
- ❖ Slovinsko (1996), Česko (1998) a Rumunsko (2008) – neúspech v zavádzaní nových systémov (Cs. Nikolényi)

Maďarsko 2014: posilnenie väčšinových prvkov vol. zákona

- ❖ Maďarsko 2014: zmenšenie parlamentu (z 386 na 199), čo je pokles na 52% oproti minulosti
- ❖ 106 jednomandátových obvodov (podiel tejto zložky na volebnom systéme sa zvýšil zo 45% na 53%)
- ❖ zrušenie druhého kola vo väčšinovej časti kombinovaného volebného systému
- ❖ 5% kvórum (10% pre 2 a 15% pre 3 strany)
- ❖ Nárast nerovnomernosti volebných obvodov (gerrymandering)